

ברכת 'הגומל' לנוסעים בכבישי יש"ע

הצגת השאלה

מאז ראש השנה תשס"א נמצאת מדינת ישראל במלחמת טרור. דרכי יש"ע הפכו מטרה לירי ולמטענים. רבים נפגעו. אולם למרות כל זאת, רבבות ממשיכים לנסוע בדרכים. חובה עלינו להודות לקב"ה על הנסים שבכל יום. אך יש לדון לענין ברכת 'הגומל': האם לברך על כל נסיעה ביש"ע, או רק על נסיעה שבמהלכה היה אירוע? ואולי יש לומר כי כל זמן שהסכנה קיימת, אין מקום לברך?

א. הולכי דרכים

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות: יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא.
בענין הולכי מדברות כותב הרא"ש (ברכות ט, ג):
ונהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכים ברכת 'הגומל' כשהולכים מעיר לעיר, דסבירא להו שלא הצריכו להודות אלא הולכי מדברות דשכיחי ביה חיות וליסטות.
והא דאיתא בירושלמי "כל הדרכים בחזקת סכנה" - לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך, שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על עצמו; אבל ברכת 'הגומל' - במקום תודה נתקנה.
והטור (או"ח סי' ריט) כותב בשם הרמב"ם (ברכות י, ו), שכתב "הולכי דרכים" ולא 'מדבריות':
דבכל דרך ובכל חולי צריך להודות, דגרסינן בירושלמי: "כל הדרכים בחזקת סכנה הם".
בשו"ע (רי"ט ז) מביא המחבר את שתי הדעות: מנהג אשכנז וצרפת לברך רק בדרכים שחיות רעות וליסטים מצויים בהם, ומנהג ספרד לברך בכל דרך, ובלבד שילך פרסה. אולם נראה, שנסיעה בכבישי יש"ע בתקופה זו מחייבת ברכת 'הגומל' גם למנהג אשכנז.¹ הסכנות האורבות לנוסעים הן רבות, לא פחות מהליכה במדבר בזמן חז"ל.²

ב. סכנת פיגועים

לאור דברינו, עלינו לברר מספר שאלות יותר מעשיות.
1. כאשר הנסיעה עצמה אינה מחייבת ברכה, האם יש לברך בגלל ההצלה מסכנת המרצחים?
נחלקו הראשונים בשאלה האם ברכת 'הגומל' נתקנה רק לארבעה המזכרים בפסוק, או שמא נתקנה להצלה מכל סכנה. הב"י (ד"ה כתב הרד"א) מביא שתי דעות: לדעת אבודרהם בשם יש אומרים: רק אותם ארבעה צריכין להודות. לעומת זאת, לדעת הריב"ש (סי' שלז) יש לברך אף על שאר נסים. ואלו דבריו:
שהרי הולכי מדברות שצריכים להודות - זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצויים בדרכים, ואם כן כשעמד עליו אריה לטרפו אפילו בעיר, אם גנבים באו לו, אם שודדי לילה וניצל מהם וכיוצא בנסים אלו - כל שכן שצריך להודות. ולא הוזכרו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים; וכל שכן הנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה.³
השו"ע (סעי' ט) הביא את שתי הדעות והכריע: "וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות". והט"ז (ס"ק ז) והמשנ"ב (ס"ק לב) כתבו שהמנהג לברך על כל הצלה.
2. נראה לומר שהנוסע בכבישי יש"ע ובאו מחבלים לפגוע בו וניצל, צריך לברך לכל הדעות, גם כאשר מדובר בדרך שאינה מחייבת ברכה מצד עצמה. הדבר מתבסס על מה שכתב המג"א (ס"ק י):
...מי שהלך בדרך, אפילו שלא במקום סכנה, ובאו עליו ליסטים להרגו וניצול - מברך, עי' סעי' ז.
רצונו לומר: בסעי' ז הביא המחבר את מנהג אשכנז שלא לברך אלא בדרך דשכיחא בה סכנה; אך אם בפועל התרחשה סכנה - יברך אף בדרך רגילה. ומסביר מחצית השקל (שם), שיש כאן צירוף של דעת הרמב"ם המחייבת לברך בכל דרך, עם דעת הריב"ש המחייבת לברך בשאר סכנות, אפילו באו לו שודדים בביתו.

¹ נחלקו הפוסקים אם שיעור פרסה המוזכר הוא מרחק הנסיעה [= 4 ק"מ], או זמן הליכת פרסה (עי' שו"ת יביע אומר ח"א או"ח סי' יג). למסקנת הגר"ע יוסף החובה לברך היא רק בנסיעה שהתארכה שעה וחומש. לדעת המשנ"ב (סי' קי ס"ק ל) תפילת הדרך נאמרת על מרחק פרסה. וצ"ע אם הוא הדין לענין ברכת 'הגומל'.

² **הערת העורך (ע. א.)**: אין בידינו הערכה סטטיסטית לגבי מידת הסכנה בהולכי מדבריות בעבר. לעומת זאת, הסכנה בכבישי יש"ע - ברמת הפרט ביחס לנסיעה בודדת - היא נמוכה מאד. דוק ותשכח כמה אנשים נוסעים בכל יום בכל רחבי יש"ע וכמה מהם נפגעו.

תשובת הכותב: השיקול אם לברך הגומל אינו רק על פי רמת ההסתברות לפגיעה בדרך. הגורם המרכזי הוא עצם מצב הסכנה. בנידוננו, המאמץ שהצבא משקיע בשמירה על הצירים, ההרגשה שמלווה רבים מהנוסעים וההימנעות של רבים מלנסוע בדרכים אלו - מוכיחים שיש כאן מקום סכנה. ועי' במכתבי הרבנים בענין הנסיעה בכבישי יש"ע ('צהר' ז).

³ אם היה "נס שיוצא מגדרו של עולם", בעוברו במקום יברך "ישעשה לי נס במקום הזה" (שו"ת ריח, ט), בנוסף לברכת 'הגומל'. עי' בהמשך דברי הריב"ש ובספר של הרב מאיר ניסים סגרון 'אמרי תודה' (יב, ה).

ונראה, שהוא הדין במקרה שנסע בדרך שיש בה פרסה ולא שהה בה שעה וחומש, וניצל מסכנה - יברך לכל הדעות. שהרי כפי שהוזכר לעיל, נחלקו האחרונים בשאלה האם מברכים על דרך שאורכה פרסה, או רק על זמן נסיעה שעה וחומש. אם אירעה סכנה בדרך שאורכה פרסה - יש לומר שיברך לכל הדעות. יש לצרף את הדעה המחייבת ברכה על שאר סכנות, עם הדעה האומרת שמברך על כל נסיעה באורך פרסה.

3. אולם יש לדון לגבי נסיעה יומיומית (אם כי קצרה) בכבישי יש"ע, בדרכים שעליהן ישנן התראות וחששות. האם לברך גם במקרה שלא אירע דבר?

ישנם שני סוגי מקרים שבהם מברכים 'הגומל'. האחד: כניסה למצב מסוכן, אף שבפועל האדם לא הסתכן⁴, הסוג השני הוא: אירוע שבו אדם הסתכן בפועל, כגון: באו עליו שודדים וניצל. לשאלה מעין זו מתייחס המהר"ל (נתיב העבודה פרק יג):

ועתה יש בני אדם שכאשר זרקו אבן עליו ולא הגיעו האבן, מברכים גומל לחסדים טובים. וכל זה מנהג של עמי הארץ. כי אף אם דפפו אחריו בחרב ונמלט, אין זה מן הארבעה אשר צריכים להודות. ולכך אמר מניינא, לומר שלא יברך כי אם על ארבעה דברים. חה כי אלו ארבעה דברים, **כבר היה בים וכן כבר היה במדבר וכן כבר היה חולה וכן כבר היה בבית האסורין ויצא ממנו**. אבל דבר אחר שלא היה בצרה, רק שלא בא עליו צרה - אינו בכללה ארבעה שצריכים להודות.

נראה, שלדעת המהר"ל חובת הברכה על ארבעת המקרים המנויים בחז"ל היא כתוצאה מהמצב שבו היה האדם, גם אם ההסתברות שייפגע אינה גבוהה⁵. לעומת זאת, המקרים הנוספים שבהם מברכים הם רק כאשר התרחשה סכנה בפועל, כגון שהחרב פגעה בו וניצל. אם אדם לא נפגע בפועל, אף שנראה שיד ה' הצילתו בנס - לא יברך. דין זה מבואר בדברי הרצ"פ פרנק (שו"ת הר צבי או"ח א, קיג):

דווקא מושכב חולה והיו לו ייסורין אז שייך לברך, אבל בנס שלא הגיע עדיין אליו כלל - אין לברך, ואמרו, משום דהכלל הוא דאין ייסורים בלי חטא, ולכן שייך לברך "הגומל לחייבים טובות", מה שאין כן בכה"ג, שניצול בטרם שבא לכלל ייסורין, אין זה "לחייבים".

כלומר, נוסח הברכה הוא "הגומל לחייבים". אדם מוגדר כ'חייב' רק אם היה במצב מסוכן או שהסתכן בפועל; אך אם הסכנה לא הגיעה, אין הוא בגדר 'חייב'. לכן, אע"פ שהיתה כאן השגחת ה' שהצילתו בנס - אין זה בכלל ברכת 'הגומל' שתיקנו חכמים⁶.

ג. מלחמה מתמשכת

הסקנה אפוא, לגבי נסיעה קצרה ברחבי יש"ע, כאשר היא עוברת ב"ה בשלום, שאין לברך עליה. אולם עדיין יש לשאול: האם יש לברך בגלל עצם המצב הביטחוני שבו אנו חיים. ועל כן עלינו לברר אם מברכים על הצלה ממלחמה.

לשיטת הריב"ש, שמברכים אף על שאר סכנות, פשוט שיש לברך על הצלה ממצב זה. ואילו לפסיקת המחבר, שאין לברך בשם ובמלכות על שאר סכנות, כתב הגר"ד הלוי (מקור חיים צד, י):

למנהג הספרדים, שנהגו שלא לברך אלא על ארבעה בלבד, אם כן אין לחייל לברך 'הגומל' בשו"ב מהחזית⁷. אולם לדעת ר' חיים פלאג'י (שו"ת לב חיים או"ח סי' מא) ההולך למלחמה וניצח יברך 'הגומל'. ומקורו בילקוט שמעוני (שמואל א, כג):

"על כן קרא למקום ההוא טלע המחלוקת". מהו טלע המחלוקת? שבשעה שהיו דוד וחילו עוברים על אותו מקום... היו יורדים מעל סוסייהם ומשתטחים ונופלים על פניהם ואומרים: ברוך שעשה לנו נסים במקום הזה. אף על פי שאין כאן מקור לברכת הגומל, אלא לברכה על הנס, יש הוכחה עקרונית לברך על הצלה ממלחמה. בהמשך דבריו שם מביא ר' חיים פלאג'י מדרש זה (שמות רבה כג, ד):

⁴ דעה זו מקובלת על רוב הפוסקים. המאירי (ברכות נד, ב) מביא דעה חולקת: "יש מי שאומר שאין הדברים הללו אמורים אלא בהולכי מדבריות שטעו ויורדי הים שעמד עליהם נחשול וחולה שיש בו סכנה. אבל אם לא אירע להם כן - אין צריך לברך. ואע"פ שפשוטי המקרא (תהילים קז) מוכיחים כן, אין אני מודה בכך".

⁵ הדברים ודאי נכונים לגבי יורדי הים ולהולכי מדבריות. בעניין חבוש ישנן דעות בפוסקים שמברך לא רק בחבשוהו על עסקי נפשות, אלא אף אם חבשוהו על עסקי ממון אצל ישראל. עיי' משנ"ב ס"ק ג ובבה"ל, וטעמם: "כיון שבעל כורחו היה כלאו ולא היה מושל בנפשו". לדעות אלו גם חבוש מברך בגלל המצב שאליה נקלע ולא בגלל רמת הסיכון שהיה בו. ויתכן שגם בחולה המברך לפי דעת המחבר (סעי' ח) "בכל חולי אפילו אינו חולי של סכנה, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון" - הגורם לברכה הוא המצב אליו נקלע האדם למרות שהסיכון הוא קטן.

⁶ עיי' 'תחומין' י (עמ' 114) במאמרו של הרב שילה רפאל: "ברכת הגומל לנוסע בדרכים בימי המרי הערבי". הוא דן במקרה בו מחבל רצח שני אנשים שישבו בתחנה בירושלים. היה שם אדם נוסף שפינה מקומו לזקן שנהרג, בעוד שהוא עצמו ניצל. לדעת הגר"ש"ז אויערבך אין לניצול לברך הגומל כיון שהמקום שבו עמד ליד התחנה, לא היה במקום סכנה (!). הרב הוסיף שם שכדאי לכוון בברכת "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל".

⁷ והוא מוסיף שם: "אלא שהספרדים הלא נוהגים הם לברך אפילו על נסיעה מעיר לעיר מדין הולכי דרכים, אם כן יכול הוא לברך בשביל הנסיעה לחזית וחזרה ממנו לביתו". אך לדעתו, גם לשיטת המחבר אין לברך בזמננו בנסיעה מעיר לעיר כיון שלא שכיח חיות רעות וליסטים כבימי חז"ל, במיוחד כאשר מדובר בחייל הנוסע בשיירות גדולות. ולכן למסקנתו יש לברך בלא שם ומלכות.

“אז ישיר משה” - מיום שברא הקב"ה את עולמו ועד שעמדו ישראל על הים לא מצינו אדם שאמר שירה לקב"ה אלא ישראל על הים... אברהם לא אמר על ההצלה מכבשן האש, יצחק מן המאכלת, יעקב מן המלאך ומן עשו ומן אנשי שכם,

ואפשר לומר כי שירה לא אמרו אבל ברכת 'הגומל' אמרו. כשיעקב ניצל מאנשי שכם לא היה סיכון בפועל, שהרי אנשי הערים סביבותיהם לא רדפו כלל אחריו. סיבת הברכה היתה המצב המסוכן שבו היה יעקב, וזו גם הסיבה לברך על הצלה ממלחמה. מסתבר, שהדברים נאמרו גם לדעת המחבר, ולא רק לדעת הריב"ש⁸. ברכת 'הגומל' על הצלה ממלחמה נלמדת מחיוב הברכה על ארבעת המקרים שהם מצב סכנה. אם מברכים על מצבים אלו, קל וחומר שיש לברך על הצלה ממלחמה, שסכנתה גדולה לאין ערוך.

הגר"ש גורן (שו"ת משיב מלחמה ח"ב סי' קלד) משווה את ההצלה במלחמה לדינו של הולך בדרך ובאו עליו ליסטים, שמברך לכו"ע. ודבריו מסתברים; שהרי אין להשוות את המציאות של הולך בדרך רגילה והגיע בשלום לביתו, למי שחזר מהמלחמה. הרי במלחמה, האויב בא וניסה לפגוע בלוחמים, ובעזרת ה' לא עלה בידו. הדבר דומה למי שהלך בדרך ובאו עליו ליסטים, שמברך.

לכאורה, אם נשווה לגמרי את דינו של המג"א לדין החוזר מהמלחמה, נגיע למסקנה שלא כל הלוחמים יברכו, שהרי המג"א עוסק באדם שבאו עליו שודדים וניצל. על פי זה יש לשאול: האם רק חייל שהיה תחת אש יברך? ומה דינו של חייל שלא נתקל באויב?

הגר"ש גורן בתשובתו מצטט את דברי הרמב"ן (במדבר לא, מט) בעניין הניצחון במלחמת מדין: טעם "עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו" – לאמור, הנה ה' עשה תשועה גדולה על ידינו, שלא מת במלחמה אחד מכל אנשי הצבא אשר בידינו ולא הוכה בחרב שיפקד מן הצבא, ולפיכך אנחנו חפצים להקריב קרבן ה' המציל אותנו לתת לפנינו כופר נפשותינו אשר פדה ממות ובמלחמה מידי חרב.

יש כאן הודאה כללית של מפקדי הצבא בשם כל הלוחמים. החיילים אינם פרטים בודדים הנקלעים לסכנה. כל חייל הוא חלק ממערכות ישראל. חובת ההודאה חלה על כלל הצבא. הצבא היה בסיכון והצבא חייב להודות, וזה כולל גם חייל שלא נתקל באויב⁹.

ד. מתי לוחם מברך?

לאור מסקנתנו, שחייל שניצל מן המלחמה מברך 'הגומל', יש לשאול: האם עליו לברך רק כאשר הסכנות חולפות לגמרי או בכל פעם שניצל מסכנה מסוימת? שאלה זו העסיקה פוסקים רבים בהקשרים שונים¹⁰, כגון: נוסע למדינת הים ומתעכב בחניית ביניים, דינם של שד"רים העוברים ממקום למקום, דינו של בחור ישיבה ספרדי שהגיע לביתו לחופשה ועומד לחזור לישיבה ונוסע שעה וחמש, ועוד.

פשוט שאדם לא יברך כשהוא עדיין בסיכון. השאלה היא, האם מברכים מייד כשהולפת הסכנה, או שממתינים למצב שבו האדם אינו עתיד לחזור ולהסתכן?

ניתן ללמוד זאת מלשון הגמרא בענין "ארבעה צריכין להודות":

יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

מצאנו אפוא שחולה מברך כשנתרפא, וחבוש – כשיצא. אולם לא מבואר שם מתי יברכו יורדי הים והולכי המדבר. האם ניתן ללמוד מכך שרק אסיר וחולה יברכו בחלוף הסכנה, אך יורדי הים והולכי מדברות יברכו עוד לפני שיצאו לגמרי מכלל סכנה?

מסברה נראה היה לחלק בין חבוש וחולה לבין יורדי הים והולכי מדברות: סכנת המחלה היא סכנה אחת קבועה. גם הישיבה במאסר כרוכה בסכנה ממקור קבוע. לכן רק כשהסכנה חולפת לגמרי ניתן להודות לבורא עולם. אולם הסכנות במדבר ובים רבות הן ומגוונות. יתכן שבכל הצלה פורתא יש להודות, גם אם סכנה חדשה עלולה להתרחש בשובו לדרכו. מלחמה דומה במובן זה למדבר וים. הסכנות הן רבות ושונות, ואם כן ייתכן שיהיה עלינו לברך לאחר כל נסיעה.

מדברי הרמב"ם (הל' ברכות י, ח), הטור והשו"ע נראה שאין לחלק:

חולה שנתרפא, וחבוש שיצא מבית האסורים, ויורדי הים כשעלו, והולכי דרכים כשיגיעו ליישוב.

גם בים, במדבר ובמלחמה אין לברך כל עוד הסכנה קיימת. אם כן, צריכים אנו לברר מתי יברך הלוחם שניצל.

לאור זאת נחלקו הפוסקים מה דינו של חייל שעבר מלחמה בשלום, האם יברך כאשר יגיע לביתו לחופשה או בסיום המלחמה. ואם במהלך המלחמה היה אירוע חריג שניצל ממנו, האם יברך לפני שהסתיימה המלחמה¹¹.

במקרה דנן, אנו בעיצומה של מלחמת פנים ואחור שבה גם העורף נמצא בחזית. הסכנות קיימות בדרכים, אך גם בתוך היישובים, ובמידה רבה גם במרכז הארץ. לכן נראה לומר שכיום אין לברך על נסיעה שעברה בשלום. הסכנות קיימות גם בתוך היישובים:

⁸ כך גם הוכיח בספר 'אמרי תודה' לרב סגרון (עמ' קמה).

⁹ עיי' תחומין א, במאמרו של הרב יהושע בן מאיר "ברכת הגומל לחוזרים מפעילות צבאית". לדעתו, בניגוד לפוסקים לעיל, ברכת 'הגומל' שייכת רק לנס של יחיד ואין לברך 'הגומל' על הצלה ממלחמות ישראל, שלהן גדר של הצלה ציבורית.

¹⁰ עיי': שדי חמד מערכת ברכות ב, יא; ערוה"ש או"ח ריח, ה; משנ"ב שם ס"ק א; שו"ת אורח משפט סי' מה; שו"ת יביע אומר ח"א או"ח סי' יג.

¹¹ בספר 'כחצים ביד גיבור' (ח"ב עמ' 27) כתב הרב אבי רונצקי שחייל ששירת בלבנון וירו עליו פצצת מרגמה לא יברך בתום האירוע אלא רק בסיום שהותו שם. הרב נחום רבינוביץ, בספרו 'מלומדי מלחמה' (סי' לג) כתב שכל חייל חייב לברך בסיום שירותו הצבאי. אם במהלך שירותו נתקל באויב וניצל יברך על כך בנפרד, ולא יברך בשובו לבסיס אלא רק כשיצא לחופשה לביתו. הרב קוק זצ"ל (אגרות הראי"ה ח"ב סי' תשג) כתב: "ועי' ברכת הגומל, לענין החופש, פשיטא לעני' דחייל דזוקא כשיהיה החופש גמור, ולא כל זמן ד'אכתי עבדי אחשוורוש אנו' במידה זו".

חששות להדירת מחבלים או ירי מרגמות. וכי תעלה על דעתך שאדם יברך 'הגומל' כאשר הוא חמוש באקדח ורכז הביטחון והצבא עסוקים באבטחת המתפללים מאותן סכנות עצמן עליהן הוא מודה!¹²!

אולם, שונה הדין במקרה שאדם נסע והתקיפוהו מחבלים וניצל. נראה שיש לברך על הצלה זו, אף שיש חששות לסכנות בעתיד. ראיה לכך ניתן לראות בדברי הרב זצ"ל באורח משפט (סי' מה) הדין בשאלה מתי יברכו יורדי הים, האם רק בהגיעם למחוז הפצם או גם בחנייתם למספר ימים. ומסקנתו שם היא:

למעשה, כיון שעכ"פ כיון שניצול מסכנה של ים חייב לברך, וחביבה מצוה בשעתה, אין לעכב כדי לצאת ידי חובת ספק ברכות... כשיוצא מדין סכנה אחת, הדין דצריך לאודוויי אע"פ שנודמנה לו אחרת. ברוך ד' יום יום, נותן הודאה לעבר וצועק על העתיד לבוא.

לשיטתו, אם אדם יצא מסכנה מוגדרת, אף על פי שעומד לחזור ולהסתכן, יברך על הצלתו.

מסקנות

- א. הנוסע שעה וחומש בכבישי יו"ש יברך לכל הדעות מדין הולכי מדבריות.
- ב. הנוסע פחות משעה וחומש ולא התרחש אירוע – לא יברך כל זמן שהוא נמצא בשטחי יש"ע והוא עדין בסיכון. אם יצא מכלל סכנה לגמרי ולא עתיד לחזור בזמן קרוב – יברך.
- ג. אם נתקל במרצחים ובחסדי ה' ניצל – יברך, גם אם לא יצא לגמרי מכלל סכנה.
- ד. המציאות משתנה ממקום למקום (גם תחושות הביטחון משתנות), ולכן להלכה למעשה צריך לקבל הכרעה ממורה הוראה במקום¹³.

ויהי רצון שיתקיימו בנו במהרה דברי הנביא (ישעיה נא, ג):

ששון ושמחה ימצא בה, תודה וקול זמרה.

¹² עיי' שו"ת 'ממעמקים' (לרב אפרים אשרי, סי' ז; מובא בספר אני מאמין עמ' 131). השאלה נשאלה בגטו קובנא בזמן השואה: מי שניצל מאקציה שבה הובלו רבים למיתה, האם יברך הגומל? תשובת המחבר: אין לברך "מאחר שהסכנה לא חלפה מהם עדיין".

¹³ הרב דוב ליאור הנהיג בישיבה בקרית ארבע שבכל שבת יעלה לתורה אחד מן התלמידים שנסע באותו שבוע, ויברך בלשון רבים: "הגומל... שגמלנו כל טוב", ובכך יוציא את כל השומעים ידי חובתם.